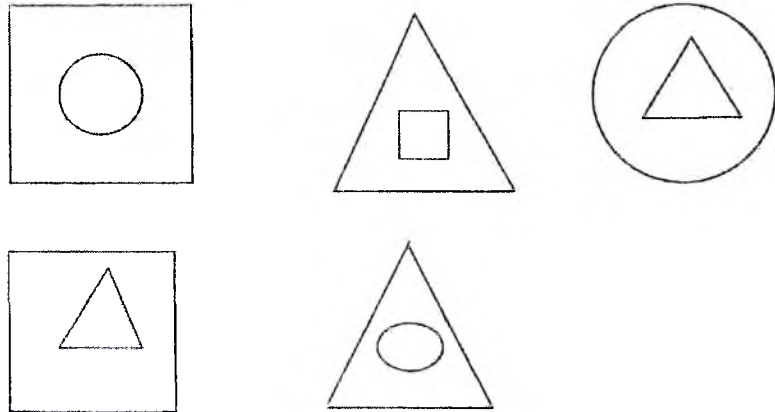

Роздивись уважно малюнок, на якому зображено 2 ряди геометричних фігур. Знайди закономірність, за якою змінюються фігури ряду і домалуй ще одну.

Завдання 12

Знайди закономірність розташування фігур і продовж їх ряд, малюючи наступну фігуру.

Завдання 13 “Логічні квадрати”

Знайди закономірність і заповни квадрати

70			
	50		30

40		60	
			20

	75		
43			
	62		45
	63		

Література

1. Бутрім В. Логіка – молодшим школярам: Дидактичні матеріали з курсу логіки // Початкова освіта. – 2005. – № 21.
2. Бутрім В. Розвиток логічного мислення учнів на уроках математики. Дидактичні вправи // Початкова освіта. – 2006. – №15.
3. Гайштут О. Сходінками розвитку уваги, пам’яті, логіки // Початкова школа. – 2005. – №2.
4. Логіка. 2-4 класи. Розробка занять / уклад. Лихва А.В., Фастова Н.В. – 2-ге вид. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 268 с.

Лідія Плетеницька,
кандидат педагогічних наук, доцент

**МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “МАТЕМАТИКА”**

Постановка проблеми. Важливим засобом одержання об’єктивної інформації про знання учнів є проведення моніторингових досліджень їх якості. Постійне спостереження за будь-яким навчальним процесом допомагає виявити його відповідність очікуваним результатам, визначити передумови для певних висновків та запровадження необхідних змін, спрямований на підвищення якості знань.

Від початкової освіти, яка закладає фундамент успішного інтелектуального розвитку особистості молодшого школяра та розкриття її потенціалу, значною мірою залежить ефективність функціонування основної та старшої школи, а також результативність навчальних досягнень школярів. Зрозуміло, що моніторинг повинен забезпечувати педагога об'єктивною інформацією, але проведення самого виду контролю має бути найбільш зручним і прийнятним для учня, тому проведення моніторингу за допомогою інноваційних технологій (до прикладу методом проєктів) забезпечить більшу активність дітей, а отже вищий рівень навчальної успішності в результаті проведення моніторингу. Моніторингові дослідження якості освіти є актуальними для сучасних загальноосвітніх навчальних закладів.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми.

Важливу проблему моніторингу навчальних досягнень учнів та різні підходи до його проведення досліджують: Бібік Н. М., Савченко О. Я., Алексеєнко Т. Ф., Байбара Т. М., Ващенко Л. С., Корчевська О. П., Стрибна О. В., Сошенко А. О та інші. Аналіз звітів про проведені в останні роки моніторинги навчальних досягнень учнів початкових класів свідчать, що подібний спосіб контролю є більш інформативним для педагога ніж традиційна перевірка знань. Крім того оптимізація методів проведення моніторингу сприятиме підвищенню рівня мотивації та зацікавленості учнів, а отже покращенню навчальних досягнень.

Мета статті: виділення головних теоретичних засад моніторингу навчальних досягнень учнів початкових класів з математики, застосування інноваційних підходів до вивчення рівня навчальних досягнень.

Основний зміст статті.

В педагогічній літературі моніторинг визначають як систему заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їх розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій та закономірностей. Одним із складників моніторингу якості освіти є моніторинг навчальних досягнень учнів початкових класів, що характеризується систематичністю, тривалістю в часі, прозорістю та ефективною системою

відслідковування. Впроваджуючи моніторингові дослідження під час оцінювання навчальних досягнень учнів ми отримаємо системне дослідження одного з показників якості освіти в початковій школі.

Поняття моніторингу все ще залишається новим для української освіти, проте його вже досить активно впроваджують. Питання проведення моніторингу за допомогою інноваційних технологій та методів потребує глибшого дослідження і розгляду. З цією метою у даній статті наведено приклад поєднання моніторингу навчальних досягнень учнів четвертих з математики класів за допомогою методу проєктів. Рекомендується здійснювати моніторинг рівня навчальних досягнень молодших школярів за такими етапами: визначення мети і цілей моніторингу; вибір аудиторії, яка буде досліджуватись; вибір методу та процедури дослідження; збір інформації та психологічний супровід процедури дослідження; аналіз отриманих результатів, оприлюднення; складання звіту та вироблення рекомендації.

Отже, моніторинг якості рівня навчальних досягнень – це вимірювання рівня навчальних досягнень учнів з основних навчальних предметів, накопичення банку даних щодо сформованості знань, умінь та навичок для дослідження якості змістовного наповнення державних освітніх стандартів та виявлення причин не засвоєння учнями певних знань і не сформованість навичок. Причому, добір і аналіз інформації про якість рівня навчальних досягнень не є самоціллю, а організовується для оцінки стану та відхилень від запланованої мети.

Здійснення постійного моніторингу стану рівня навчальних досягнень учнів дає змогу: визначати реальний стан навчального процесу за основними показниками та динаміку його змін протягом досліджуваного періоду з даної навчальної дисципліни; визначати проблемні ситуації стосовно кількісного співвідношення рівня знань та досягнень учнів та з'ясувати причини їх виникнення, а також відслідковувати якість роботи вчителів; ухвалювати необхідні обґрунтовані управлінські рішення щодо якості навчання школярів.

Моніторинг навчальних досягнень учнів початкових класів здійснюється з опорою на такі вимоги: використання єдиних підходів до розробки інструментарію моніторингу навчальних досягнень четвертокласників на тестах міжпредметного характеру і оцінки його результатів, що здійснюється централізовано; спрямованість змісту і процедури тестів на виявлення компетенцій,

як загально-навчального, так і предметного характеру; забезпечення надійності і вірогідності навчальних досягнень внаслідок використання стандартизованого інструментарію, централізованої стандартної процедури проведення та єдиних методів його обробки; різнобічна презентація освітніх досягнень, що охоплює рівні сформованості в учнів загально-навчальних умінь, оцінних суджень, ставлень ціннісних орієнтацій, а також досягнення в окремих предметних галузях; визначення соціальної і особистісної цінності показників якості навчальних досягнень, що дозволяє їх використати для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на різних рівнях системи освіти; відкритість і доступність для учасників моніторингу і суспільства в цілому інформації про стан якості освіти [1, 1-2].

Міністерством освіти і науки України рекомендує визначати чотири рівні навчальних досягнень: початковий, середній, достатній, високий. Система оцінювання навчальних досягнень – це складне поняття, що охоплює різні види оцінювання, шкалу оцінювання, процедури, суб'єктів оцінювання тощо. Впровадження моніторингу та правильна обробка його результатів здатні оптимізувати процес оцінювання знань, тенденції і закономірності підвищення та падіння рівня знань як кожного учня індивідуально, так і класу (класів), початкової школи загалом.

Таким чином проведення моніторингу може здійснюватись і з діагностичною метою. Головним завданням діагностичного моніторингу навчальних досягнень учнів є забезпечення такої якості результатів навчання кожної особистості на певному ступені навчання, який відповідав би її потребам і можливостям на відповідному етапі, а крім того, сприяв би розширенню цих потреб і можливостей. Професійна компетентність, як керівника закладу так і педагогічних працівників, оволодіння науково обґрунтованими, діагностико-прогностичними методиками, котрі б замикали повний цикл відслідковування рівня навчальних досягнень учнів від поставленої мети до відповідного рішення – обов'язкова умова впровадження моніторингу та ефективності всього навчально-виховного процесу. Якість результатів моніторингу (в даному випадку рівня навчальних досягнень) залежить від якості технології та інструментарію для оцінювання.

Моніторингові дослідження в молодших класах можна проводити наступним чином: кожен учитель зі свого предмету

складає таблицю, де відтворений реальний рівень сформованості навчальних досягнень на кінець року та за перший, другий семестри, під час контрольних зрізів знань, що дає змогу коригувати просування учня рівнями навчальних досягнень; адміністрація школи фіксує реальний стан якості знань по класам та прослідковує динаміку рівня змін навчальних досягнень учнів, поповнює інформаційний банк даних. В разі виникнення “кризової” ситуації здійснює корекцію (індивідуальну або колективну).

Методисти готують контрольні таблиці якості результатів та їх відхилень, визначають проблемні ситуації стосовно якості викладацької роботи. З результатами моніторингу навчальних досягнень учнів слід ознайомити вчителів на педагогічній раді, батьків – на зборах та під час індивідуальних бесід, учнів – на загальношкільних лінійках. Інформацію у графічному варіанті вивішуємо у вестибюлі на дошці оголошень для аналізу учнями, батьками, громадськістю.

Теоретичне зародження методу проектів відбулося наприкінці XIX століття у США. У період між 1990 та 1915 рр., виник справжній проектний рух, який пропагував створення нової школи з орієнтацією на дитину. Одним із перших став поширювати та реалізовувати ці ідеї американський педагог і філософ Дж. Дьюї у своїй концепції змісту освіти. Пошук раціонального поєднання теоретичних знань та їх практичного застосування для вирішення конкретних проблем зробив цей метод популярним. Його широко застосовують у навчальних закладах США, Англії, Німеччині, Нідерландів та інших, з 90-х рр. – і в школах України.

На практиці метод проектів розглядається як інновація, метою якої є створення для дитини умов, за яких вона оволодіє вмінням активно здобувати, оновлювати та розвивати свої знання, зможе їх творчо застосувати.

Метод проектів базується на засадах дидактичних принципів зокрема: принцип активності, принцип продуктивності, принцип технологічності, принцип саморозвитку, принцип опори на суб'єктивний досвід, принцип зв'язку дослідження з реальним життям, процес співробітництва й партнерства.

Проектна діяльність, як похідна категорія від методу проектів – у педагогіці розглядається у двох аспектах: як процес розробки окремими педагогами або колективами вчителів цілей і

конструктивних схем їх досягнення, теоретичних моделей – навчально-виховних програм і методик застосування; як проектна діяльність учнів – складова навчальної діяльності, підпорядкована певним організаційним засадам.

Враховуючи характеристику принципів, на яких базується проективна діяльність учнів, виділимо специфічні ознаки, притаманні навчальному проекту:

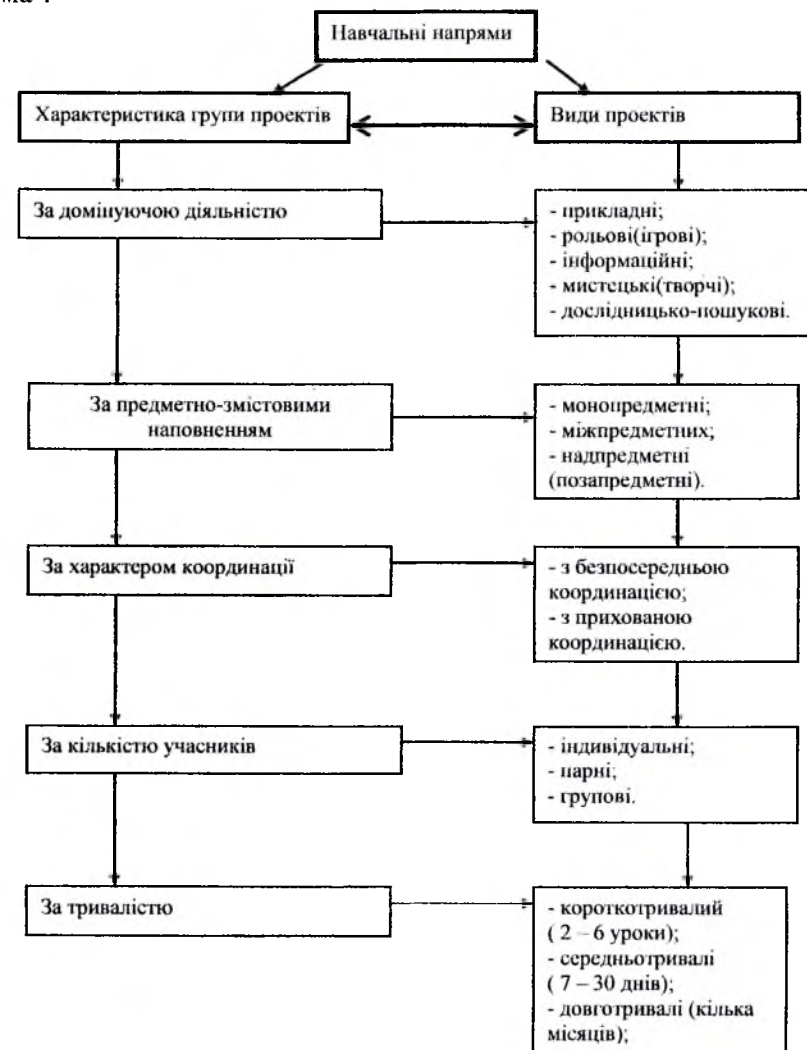
- наявність актуальної в дослідницькому та творчому аспекті проблеми, для розв’язання якої потрібен інтегрований зміст;
- значущість для учня передбачуваних проектованих результатів і потреба в розв’язанні проективної проблеми чи задачі;
- самостійне виконання частини проекту (на певних етапах) або всієї проективної задачі;
- використання учнем пошукових та дослідницьких прийомів роботи.

Типологія навчальних проектів залежить від цілей і задач навчання, отже, визначається кількома параметрами.

Робота над навчальним проектом організовується за такими етапами:

1. Етап постановки мети – усвідомлення учнями конкретної задачі (організації проекту).
2. Етап планування роботи – вибір раціонального способу дії (планування проекту).
3. Етап виконання – реалізація діяльності, яка супроводжується поточним контролем і перебудовою за необхідності (реалізація проекту).
4. Етап перевірки результатів, виправлення помилок, зіставлення отриманих результатів із запланованими, підбиття підсумків роботи та її оцінювання (підсумок проекту) [2, 5-15].

Класифікація навчальних проектів (за Є. Полат)
Схема 1

Враховуючи вимоги до організації проективної діяльності ми розробили та опрацювали освітній проект „Я знаю все!”, мета якого активізувати знання учнів четвертого класу при вивченні освітньої галузі «Математика» і дослідити рівень їх знань за допомогою моніторингу.

З огляду на те, що перенасиченість навчальної програми та недостатня кількість навчальних годин не дозволяє вчителю якісно закріпити, узагальнити та систематизувати з учнями вивчений матеріал, діти не можуть відтворити „цілісну картину” своїх знань з того чи іншого предмету. Тож даний проект сприяв повторенню і закріпленню навчального матеріалу з математики учнями четвертого класу. Крім того переважання самостійної роботи учнів над пасивним сприйманням, під час уроку, покращує розуміння та запам'ятовування вивченого, адже учень опрацювавши певну кількість матеріалу, повинен вибрати найголовніше, а отже проаналізувати прочитане.

Проект складався з п'яти блоків: „Я знаю правила”, „Я вмію розв'язувати рівняння та нерівності”, „Я вмію розв'язувати приклади”, „Я вмію розв'язувати задачі”, „Я знаю все про геометричні фігури”. Групи четвертокласників презентували певний блок знань. Ми розробили варіант тематичного тестування по блоках (тестування учень може складати під час уроку, але при виникненні труднощів він може користуватись додатковою літературою, просити допомоги у вчителя або виконати тест вдома). П'ятий блок-моніторинг є підсумковим, особливість його полягає у диференціації завдань не тільки за рівнем складності, а і за змістовими лініями „Числа та дії над ними”, „Рівняння та нерівності”, „Числові вирази”, „Геометричні фігури та тіла”, „Величини та одиниці вимірювання величин”, тому підсумковий моніторинг нами поділено на кілька блоків, кожен з яких висвітлюватиме певну тему, щоб учневі було простіше орієнтуватись у завданнях.

В процесі реалізації проекту учні працювали в пошукових групах, метою яких було вибрати основні види завдань за поданими темами.

Проект був покликаний визначити важливість самостійності учнів при виконанні навчальних завдань, щоб в результаті практичної, творчої діяльності учні могли повторити і узагальнити вивчене протягом року.

Результати статистичного аналізу показали, що учні досить успішно засвоїли навчальний матеріал, адже майже всі отримали позитивні оцінки. Крім того, четвертокласники за допомогою вчителя систематизували завдання, які вони самостійно підбирали та розв'язували з поданих вчителем джерел.

Проведення моніторингів по завершенні вивчення кожного тематичного блоку, дали можливість вчителю прослідкувати за рівнем знань кожного учня і підготувати учнів до проведення підсумкового моніторингу, а також звернути їх увагу на проблеми, що виникали в них під час практичних і самостійних робіт.

Оцінки після проведення підсумкового блоку-моніторингу оцінки не ставились і не впливали на підсумкову оцінку учня за рік.

Наводимо зміст проекту розробленого та апробованого магістранткою Джус Т.:

Проект підсумкового моніторингу знань учнів 4 класу „Я ЗНАЮ ВСЕ!”

Мета:

- провести перевірку якості знань учнів 4-го класу з математики;
- визначити рівень успішності кожного учня;
- сприяти повторенню учнями матеріалу і узагальненню знань з вивчених тем;
- допомогти учням, що завершують початкову школу утворити „цілісну картину” знань з математики в межах пройдених тем;
- навчити дітей вибирати головне з великого обсягу інформації;
- навчити дітей самостійно організовувати свою роботу, працювати в групах, об'єктивно оцінювати рівень своїх знань;
- розвивати креативне мислення;
- підшукати нові, цікаві види завдань з математики.

Тип проекту: груповий; пошуково-дослідницький;

Доцільність проекту:

- проект покликаний покращити засвоєння матеріалу за допомогою поєднання повторення вивченого і подальшого моніторингу якості знань;
- пошукова робота учнів сприяє уважнішому вивченню та аналізу матеріалу;
- самостійна робота дисциплінує дітей і дозволяє відчути відповідальність за свою роботу;
- результати підсумкового моніторингу дадуть можливість дізнатись про рівень знань учнів.

Крім загальної схеми проекту розроблялась також система підготовки і структура кожного блоку згідно визначеного алгоритму.

Тематичний блок „Я знаю все про геометричні фігури”:

Крок 1 – організувати групу четвертокласників до вивчення змістових ліній "Геометричні фігури та тіла" і „Величини та одиниці вимірювання величин”;

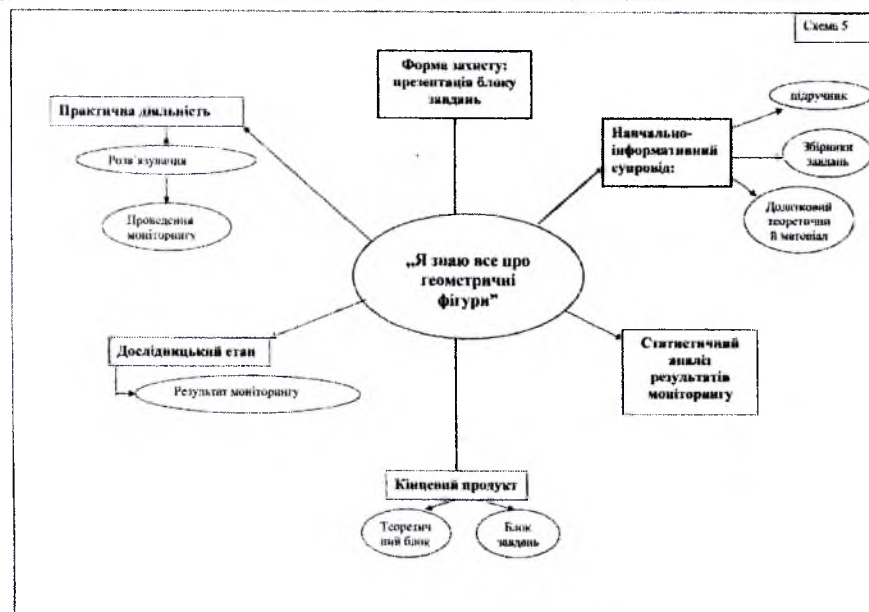
Крок 2 – проінструктувати учнів щодо роботи в групі, висвітлити їхні завдання, цілі і обсяг роботи;

Крок 3 – надати учням необхідну літературу, допомогти вибрати матеріал для вивчення та засвоєння тем відповідно до змістових ліній;

Крок 4 – допомогти учням розробити завдання для моніторингу на основі підібраних тематичних відомостей по темі;

Крок 5 – проведення презентації роботи групи на уроках для всього класу;

Крок 6 – підведення підсумків.

Наводимо варіанти завдань тематичного моніторингу блоку:

1. (16.) Під якою літерою зображено куб?

- а) ;
- б) ;

- в) ;

2. (16.) Обери варіант відповіді, де величини розташовані у порядку зростання:

- а) г, ц, кг, т;
- б) т, ц, кг, г;
- в) г, кг, ц, т.

3. (16.) Яка геометрична фігура об'ємна?

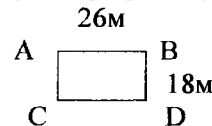
- а) круг;
- б) конус;
- в) овал.

4. (16.) В якому варіанті 54784 см записано в метрах і сантиметрах правильно?

- а) 547м 84см;
- б) 54м 784см;
- в) 5478м 4см.

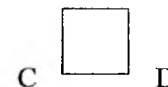
5. (16.) Який периметр прямокутника?

- а) $P = 88м$;
- б) $P = 44м$;
- в) $P = 66м$.

6. (16.) Визнач площу квадрата:

- а) $S = 432$;
- б) $S = 424$;
- в) $S = 226$.

7. (16.) Порівняй величини:

- 451км 45см ___ 6520дм;
- 48 год ___ 2год;
- 321ц ___ 253т.

8. (26) Дай відповіді на питання:

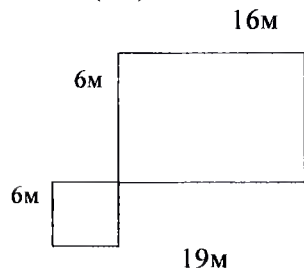
1. Площа шматка фанери квадратної форми $36см^2$. Яка довжина однієї сторони фанери?

Відповідь: _____.

2. Будинок ремонтували впродовж квітня і першого тижня травня. Скільки всього днів тривав ремонт?

Відповідь: _____.

9. (3б.) Яка площа ділянки?

Варіант 2)

1. (1б.) Під якою літерою зображено ромб?

- а) ;
- б) ;
- в) ;

2. (1б.) Обери варіант відповіді, де величини розташовані у порядку зростання:

- а) хвилина, секунда, година, рік, тиждень, місяць, доба;
- б) секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, рік;
- в) тиждень, місяць, доба, хвилина, секунда, година, рік;

3. (1б.) Яка геометрична фігура об'ємна?

- а) коло;
- б) квадрат;
- в) куб.

4. (1б.) В якому варіанті 61560м записано в кілометрах і метрах правильно?

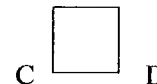
- а) 615км60м;
- б) 615км60м;
- в) 6км1560м.

5. Який периметр прямокутника?

- а) $P = 52м$;
  - б) $P = 44м$;
  - в) $P = 66м$.
- 15м
А
В
-

6.(1б.) Визнач площу квадрата:

- а) $S = 432$;
  - б) $S = 272$;
  - в) $S = 226$.
- А
68м
В

7. (1б.) Порівняй величини:

420км 86см ____ 6123дм;

72 год ____ 3доби;

456ц ____ 123т.

8.(2б) Дай відповіді на питання:

1. Площа шматка фанери квадратної форми 42см². Яка довжина однієї сторони фанери?

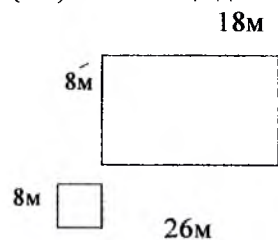
Відповідь: _____.

2. Будинок ремонтували впродовж березня і першого тижня травня. Скільки всього днів тривав ремонт?

Відповідь: _____.

9. (3б.) Розв'яжи задачу.

9. (3б.) Яка площа ділянки?

Таблиця результатів проведеного моніторингу.

Список учнів класу																					
Номери завдань	№1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
	1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+	
	4	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+
	5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	6	+	+	+				+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	
	7		+	+	+		+	+		+	+	+	+		+	+			+	+	+

8	+	+	+			+	+	+	+	+	+				+	+		
9	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

З огляду на систематизовані в таблиці дані можна зрозуміти, що перше завдання розв'язали всі учні, а завдання № 8 викликало труднощі; що учні 2, 3, 7, 9, 10, 12, 15, 19 – виконали всі завдання, отже мають відмінні знання, а інші учні мають певні прогалини в знаннях на які слід звернути увагу.

На основі даної таблиці можна визначити загальну картину успішності як класу, так і індивідуально кожного учня, по відношенню до певного типу завдань, помітивши негативні тенденції, визначити, яку необхідно провести додаткову роботу, адаптувати навчальний процес для отримання оптимального результату.

Висновки. У даній статті була порушена тема актуальності моніторингу навчальних досягнень учнів початкових класів під час вивчення освітньої галузі «Математика», наведено основні теоретичні засади, наведено варіанти застосування інноваційних підходів до проведення моніторингового дослідження з математики, а саме метод проектів, зокрема на прикладі „Підсумкового моніторингу для учнів четвертих класів з математики „Я знаю все!”, що побудований на основі цього методу.

Література

1. Бібік Н.М., Савченко О.Я., Алексєєнко Т.Ф., Байбара Т.М., Ващенко Л.С. Аналітичний звіт про моніторингове дослідження якості навчальних досягнень у початковій школі (4 клас) // Початкова школа. – № 2. – 2006 р.
2. Т. Бишова, О. Кондратюк, М. Мосієнко Інноваційні технології в початковій школі. – К.: Шк. Світ, 2008. – 112 с.
3. Богданович М.В. Підручник з математики 4 клас. – К.: 2004, – 286 с.
4. Плетеницька Л.С. Технології викладання математики в загальноосвітній школі першого ступеня у схемах і таблицях. – Снятин: „Прут Принт”, 2007. – 111с.
5. Богданович М.В., Козак М.В., Король А.Я. Методика викладання математики в початкових класах: Начв. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 368 с.
6. Кочина Л. Тематичні тестові завдання з математики //

Початкова школа. №4, 2007 р.

7. Сухарєва Л.С. Тести для математичного оцінювання. Математика. 4 клас. – Х.: Вид. група „Основа”, 2007. – 56 с.
8. Словник методиста: Методичний посібник. / Укладач Волканова В. В. – К.:2008. – 192 с.
9. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / Упорядн. Стребна О.В., Соценко А. О. – Х.: Вид. група „Основа” 2006, – 176 с.
10. Будна Н. О., Вацик Г. Б. Збірник задач з математики 4 (3) клас. Посібник для вчителя початкового навчання та самостійної роботи учнів. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2002 – 144 с.

Романишин Руслана

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ « “МАТЕМАТИКА” В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Постановка проблеми. Оновлення української освіти сприяє введенню у навчальний процес нових технологій і методів викладання. Особливою тенденцією цього процесу є запровадження новітніх засобів навчання, інтерактивних уроків, розробка нових методів оцінювання, а також підручників, які відповідатимуть сучасним вимогам школярів.

Інноваційні педагогічні технології стають типовим явищем освітньої практики, а готовність до їх застосування – вимогою до усіх педагогів. Актуальність цього питання обумовлюється змістом сучасної реформи загальноосвітньої школи. Педагогічна технологія має стати інструментом, за допомогою якого вчителі могли б точно визначити шляхи реалізації своїх психолого-педагогічних та методичних знань, отримувати нові знання у справі навчання і виховання [3, с.127].

У загальнопедагогічному розумінні педагогічна технологія характеризує цілісний освітній процес з його метою, формами, змістом і методами навчання. В умовах варіативності змісту початкової освіти моделлю процесу навчання стають підручники і